

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛІРИКИ КОХАННЯ ЛІНИ КОСТЕНКО

Емоційну настанову власного слова про кохання Дмитро Павличко прокоментував у передмові до збірки «Золоте яблуко»: «На світі нема нічого солодшого й гіркішого, міцнішого й тендітнішого, святішого й гріховнішого за кохання. Це почуття формує в людині доброту й жертвенність, виховує ніжність, розвиває розуміння й пошадання краси»

Інтимна лірика Ліни Костенко визнана однією із найяскравіших сторінок у сфері сучасної української поезії. В ній повноцінно реалізувався духовний аристократизм жінки-українки, нашої сучасниці, артикульований глибоко психологізованим словом. Темпоритм інтимного почування ліричної героїні Ліни Костенко позначений переконливо оприявленою глибиною сили почування натури ніжної і пристрасної, сильною і стриманою. Вічні почуття – приязнь, кохання, вірність живуть у просторі її душі на тонкій межі радості і смутка, надії і сумніву, журби й віри. Експресія жінки-спартанки стримана й ошляхетнена, чуттєвість найчастіше вбрана у береги відважного самоконтролю.

Цей масив поетичного почування й мислення художниці давав щирий матеріал українським науковцям. Кожен з літературознавців знаходив свій аспект прочитання. Проте, як і всяка потужна енергія, сублимована великим талантом, лірика кохання Ліни Костенко має потенцію по-своєму актуалізуватися кожного разу, коли до неї доторкаєшся. Божественна краса і святість кохання у героїні Ліни Костенко така всеохопна, що в її силовому полі сходяться найрізноманітніші мотиви – любов до рідного краю, поваги до української звичаєвості, вірності в дружбі, громадянської небайдужості. Цей спектр почувань вимагає щораз нового прочитання.

Інтимна лірика Ліни Костенко художньо матеріалізує реальний світ, творячи модель життя глибоко особистісно, часом до наївності прозоро, іноді неймовірно ускладнено. Поетичний синтез в її образному світі сприймається легко, природно, хоч іноді вибудовується на парадоксальних художніх ситуаціях. Лірична героїня поетеси часто живе у взаємозаперечувальних станах духу. Вона то радісна, то печальна, то палка, то стримана. Світ її переживань найчастіше драматичний. Її образ сприймається як цілісний, хоча й дуже різноплановий, багатоаспектний.

Яким же способом твориться ця таємниця? У цьому належить розібратися разом – інтерпретаторові й реципієнту, уловлюючи складні вібрації життя духу в найінтимнішій сфері людського почування.

На видноклаха слова Ліни Костенко зустрічаємося з її уособленням – ліричною героїнею, чутливою, зболоною, вольовою, ерудованою, з рідкісною інтелектуальною енергією. Її духовний світ вибудований на своєрідній поетичній асоціативності та метафоричності мислення, забезпечених багатогранністю слів.

«Моя душа задивлена в чужу», – ці слова визначають параметри справжніх емоційних реакцій героїні поезії Ліни Костенко, якій «в глибинах гармонії болять дисонанси».

«Саме внутрішній драматизм, який виникає від гострого прагнення гармонії – у світі, у соціальному середовищі, у людських взаєминах і так само гострого відчуття наявних у них дисонансів, і є, мені здається, справжньою домінантою її творчості. Не побачивши цього драматизму, не можемо правильно оцінити і значення її поезії, її місця в сучасній українській літературі, – ці думки *Олени Никанорової* прояснюють одночасно специфіку творчого мислення поетеси в усіх сферах людського буття, в інтимних – теж. – Любовна лірика Ліни Костенко, яку можна поставити в ряд з найкращими в нашій сьогоднішній поезії інтимними циклами (такими мені уявляються цикли Д.Павличка, М.Вінграновського, Ганни Світличної), не дуже багата на райдужні кольори. Так само, як і більшість її інших творів, вона найчастіше сповнена емоційного напруження і драматизму».

Яка ж вона – лірична героїня її поезії, голос авторської душі? Вона – конкретна особистість з певною логікою характеру і має досить конкретні риси вдачі: по-перше, вірність самій собі, своїм принципам. А звідси народжуються мотиви вірності друзям, мріям. По-друге, її характеризує максималізм, максималізм в усьому – почуванні, мисленні, діянні. По-третє, вона іронічна, а іронія її широкого діапазону. Ця жінка буває печальною з приводу якоїсь ситуації, іноді саркастичною й нетерпимою, бо не може щось обійти і не помітити, коли більшість звично обходить і не помічає. Найчастіше наша героїня самоіронічна. Ми повернемося до цих принципових граней жіночого характеру у постичному світі Ліни Костенко, приглянемося до властивої поетеси вічної тривоги за долю любові. Ця тривога, що переростала в ранню печаль, була властива вже першим її творам. Збірка «Вітрила», яка побачила світ ще в 1958 році, стала первісточкою Симоненкових, Драчевих, Олійникових і Вінграновського часів весняної повені в літературі, зокрема в українській поезії.

Діаграма виростання жіночої душі, яка прийшла у світ вже запечаленою досвідом своїх попередниць та й власним, досить раннім, окреслилася смутком пізнання уже в одному із перших текстів «Вітрил»: «Простіше простого – зустрінись /в юнацькі дні/, в хороші дні/ спинитись,/ і покохатися.../ Так ні!/ Було потрібно розминатись/ на десять зим, / на десять літ./ Було потрібно подаватись / одне до одного в обхід./ Забути марення квітчасті, / пізнати смуток самоти/ і, вже зневірившись у щасті, / впритул до щастя підійти».

Зауважимо, що останні два рядки наведеного тексту резонуватимуть і «над берегами вічної ріки», й у «Неповторності», хоча до них Ліні Василівні довелося йти неблизько й непросто.

При всій декларативності і видимій заданості висновків рядки поезії звучать глибоко особистісно, бо ж концентрують у собі максималізм юної душі, який у зрілої поетеси вилється у пристрасно-нестримних строфах «спини мене...», динамічний ритм котрих якнайвиразніше передасть прискорений темп життя душі і серця в момент віднаходження щасливого перехрестя з коханням. Справді, гармонія – це явище із серії ідеальних, що передбачають процес вічного наближення. Погодьмося із серйозним дослідником психології кохання *Ю.Юрїковим*, котрий стверджує, що гіпотетичне досягнення її – «це припинення руху, зупинена мить, суперечність, котра завмерла. Якщо вона настає, то лише на деякий час, а потім знову змінюється дисгармонією».

Кохання для ліричної героїні Ліни Костенко – явище просвітлене, духовно проявлене, святе. Божественна краса його і святість окреслені делікатно, пошук призначеної

Богом рідної душі триває постійно, містичне відчуття сердечної єдності на відстані, таємничі сигнали Космосу про необхідність пошуку жіночої сутності свого доповнення сприяє відновленню цілісної індивідуальності у просторі духовного самовіднайдення. Спектр найкращих рис жінки-українки, про які вже йшлося вище, концентрується в промені моральності й духовності переживання, що заповідано сучасниці національною традицією. Шляхетна чуттєвість і моральність у любові вирізняє українську жінку на світових морально-етнічних перехрестях.

Естетизація глибокого зворушення жіночого серця в поезії Ліни Костенко є основоположним принципом осмислення тонкої матерії почуттів. І якщо ми торкнулися проблеми їх амбівалентності, то саме тексти поетеси дарують нам простір для досягнення дивовижного взаємопроникнення чуттєвого, емоційного, первісного з мислительним розумовим, раціональним:

Не говори печальними очима
Те, що бояться вимовить слова.
Так виникає ніжність самочинна.
Так виникає тиша грозова.

Внутрішній самоконтроль робить спробу перетнути повинь пристрасті, що народжується. Реальність ситуації переключено в простір уяви, у візію сну. Це – як засторога, як самозаспокоєння:

Чи ти мій сон, чи ти моя уява,
Чи просто чорна магія чола...

Традиційні в такій ситуації три крапки сигналізують про неоднозначність моменту: цей спокій – лише на мить, бо він загрожує страотою єдино знайденого, того, що не повторюється. Тоді чому минулим часом позначена експресія найвищого рівня, між двома гранями якої – прірва?

Яка між нами райдуга стояла!
Яка між нами прірва пролягла!

По тих нічних візіях вранішня тверезо-розсудлива емоція ще гостріше відчуває драму зради. Виявилось, жодної компенсації вже не може бути.

Але чи завжди влада розуму пильнує жіноче почуття? Чи таким всесильним у всі часи лишається внутрішній самоконтроль? У яких ситуаціях самодисципліна раптом покидає жіноче серце? Тоді, коли у свої права вступає стихія потужного почуття, а з нею суголосні космічні сили – ліс, полум'я, небо, вогонь, що теж мають амбівалентні сутності: творчу, здатну відроджувати й оберігати; руйнівну, котра загрожує й деформує. В подібних ситуаціях позиція акцентованого ліричного «Я» у Ліни Костенко фокусує неймовірну енергію потужності, довго стримуваної емоції. Почуття сублімується прискореним, уривчастим ритмом, у котрому відчуваєш мотив бігу, втечі. По сугуті, від себе самої:

Недумано, негадано
Забігла в глухомань
Де сосни пахнуть ладаном
В кадильницях світань.
Де вечір пахне м'ятою,
Аж холодно джмелю.
А я тебе,
а я тебе,
а я тебе
люблю!

Яким дисонансом, як на перший погляд, перейнята образність цього поетичного фрагменту! Експресія дивовижних повторів, наполегливої градації мала б урівноважитися невластивими образами, які ніби заблукали з іншого тексту – ладан, кадильниця. А проте саме їм належить поставити той акцент внутрішнього сум'яття душі стриманої й скромної, котра, може, єдиний раз дозволила собі піддатися пристрасті:

Ловлю твоє проміння
крізь музику беріз.
Люблю до оніміння,
до стогону, до сліз.

Психологи мали б усі підстави сказати, що в цій ситуації особистість виходить за межі власного «Я», певною мірою міняючи характер всесвітніх ритмів. Шляхетна душа шляхетно переживає увесь спектр емоційних зворушень, потрясінь, катастроф. У такому разі «лірика серця» стає сферою «обстоювання права не тільки на високий злет, а й на сумнів, на увесь спектр настроїв і переживань».

Поезія «Недумано, негадано...» може служити однією з найяскравіших ілюстрацій до так званої «межової ситуації» внутрішнього стану ліричної героїні – це грань загостреного, вершинного почуття, духовної напруги, що передбачає дві можливі розв'язки – взаємне щастя або загибель надії. Поезія Ліни Костенко ніби шукає шляхів зцілення жіночої душі у процесі віднайдення себе та ще в акті єднання з природою.

І якщо шлях віднайдення істини у всякій ситуації – це рух, то в межовій він може стати фатальним. Оця пересторога у схвильованому монолозі ліричної героїні Ліни Костенко вимагала ословлення без розділових знаків, у ритмі наближення до самоспалення. І ця дорога позбавлена філософської рівноваги і темпу розмислу, як більшість доріг, шляхів і стежок в образному світі Ліни Костенко. Цей вектор руху – із кручі у прірву, а при тому позначений надією бути почутою і врятованою:

спини мене отямся і отям
така любов буває раз в ніколи
вона ж промчить над зламаним
життям
за нею ж будуть бігти видноколи
вона ж порве нам спокій до струни
вона ж слова поспалює вустами.

одночасно, ще – молитва високої жіночої душі, здатної піднятися над буденщиною і мінущістю, лишаючись при тому жінкою:

Не дай мені заплутатись в дрібницях,
не розміняй на спотички доріг,
бо кості перевернуться в гробницях
гірких і гордих прадідів моїх.

Висока температура громадського самопочування і традиційно українське почуття відповідальності перед коханням і коханим вписують цей емоційно-мислительний спалах у сферу оприявлення національної ментальності, що сьогодні розгортається на морально-етичних праосновах, забезпечуючи собі таким чином фактор непроминальності.
